

АЯЗ ГЫЙЛӘЖЕВ

КАРТ

Хикәянең тексты 2013 елда басылган
Аяз Гыйләжевның 2 жилд «Сайланма әсәрләр»
китабыннан алынды.

Сканлау, текстны таныту, тикшереп укып
чыгу һәм китап калыбына күчерү

Заһир Г. Хәсән тарафыннан башкарылды.

28.11.2017

Казан

Хөснулла абзый сырхаулады. Берничә көн рәттән биле сызлап, күкрәге кысылып торгач, яңгырга-фәләнгәдер, үтәр әле дип уйлады ул. Көннәр коры һәм жылы торсалар да, сызлау басылмагач, Хөснулла абзый эш-нең бу юлы бәрәңге суы иснәп кенә, кайнар су тутырган шешәләрне биленә куеп кына котылырлык түгел икәнлеген сизенде. Карчыгы эзерләп биргән, гадәттә, бик шифалы булып, бик тиз терелтә торган мэтрүшкә чәчәкләре, әфлисун кабыклары салган кайнар чәй дә ярдәм итмәде. Авырый башлавына нәкъ бер атна булды дигән иртәдә Хөснулла абзый тәмам кәефе кырылып уялды. Аяк-кулларының чәнчеп-чәнчеп алуын тоеп, кузгалырга базмыйча ятты. Фермага эшкә чыгып баручы төпчеге Нәзирәне туктатып:

— Бер уңайдан Галәви кияүгә дә кагыл әле, кызым. Бүлнискә барып кайтмыйча рәт булмас, ахры, — диде ул яткан жиреннән генә.

Өткәсенәң зәгыйфьләнеп киткән калтыравыклы тавышын ишетеп куркып калган Нәзирә, атылып килеп, аның кан тамырларын тотып карады.

— Кияү килгәләгәнче, үзебезнең духтырны

дәшә торыйммы әллә, карт? — диде Минжамал карчык та, пошынып.

Хөснулла абзый йөзен чытты:

— Сыланган иреннәрендә үк мөрәвәт юк шуның. Духтыр тагын аңа, — дип кулын селкеде.

Картның холкын белгән Минжамал сүз көрәштереп тормады. Киштәдән яңа күн итеклар алып, Хөснулла абзый янына китереп куйды да кыяр-кыймас кына:

— Яңа кәчтүменче дә киярсен микән, карт? — дип сорады.

— Яңа костюмны да киям, теге кыек якалы зәңгәр күлмәкне дә чыгар әле. Авылда шәһәрдән кунаклар да бар, диләр, бүлнис тә культурный урын, — диде ул, Нәзирә чыгып киткәч.

Сыкрана-сыкрана торып киенгәләгәнче, чәйләр эчкәләгәнче, олы кызларының кияве Галәви килеп тә житте.

— Ай-яй, бабай, бөтенләй төсләрең киткән. Бәрәңге ташырга кушканнар иде кушуын, әйдә, булмаса, бер жилдереп кайтыйм үзеңне. Бригадир да каршы түгел, — дип, ишектән сөйләнә-сөйләнә керде ул.

Аягүрә генә ике-өч чынаяк чәйне эчеп, Минжамал карчыкның фатихаларын, киңәшләрен тыңлый-тыңлый, Хөснулла абзый белән Галәви ишегалдына чыктылар. Хөснулла абзый капкага бәйләнгән атны, коры печән тутырылган такта арбаны күргәч, Галәви-не туктатты да:

— Бә-ә, син такта арба жиккәнсең икән, — диде.

— Каты булыр дисеңме эллә, бабай? Ферма яныннан үткәндә азрак печән өстәрбез, – диде Галәви.

— Каты булмас, – диде сузып кына Хөснулла абзый. – Бәрәңге ташырга арбалар житмәс бит, кияү. Шәһәрдән студентлар да килгәннәр. Арбасыз ин-текмәсеннәр дим.

— Озак тормыйбыз бит, – диде Галәви, – «ә» дигәнче әйләнеп кайтырбыз.

— Шулаен шулай да, кияү, син берәр жиңелрәк арба жигеп кил инде... – диде Хөснулла абзый һәм капка янындагы бүрәнәгә утырды.

Галәви, риза булмаса да, аны-моны әйтмәде, атны борып китә башлады.

Бераз киткәч, Хөснулла абзый аны тагын тук-татты:

— Галәви, печәнәңне онытма әле!

— Юк-юк, өстәрмен.

— Өстәмә инде син аны, кияү, – дип кычкырды Хөснулла абзый, – әйбәтләп кенә фермага бушатып кил. Аска тун-фәлән генә салырбыз.

Галәви чаптырып китеп барды. Хөснулла абзыйның:

— Бик юрттырма, урамда каз фәлән тапталмасын, – дип кычкыруын да ишетмәде.

Хөснулла абзыйның бил сызлавы тагын да көчәйде. Әмма карчыгы аны никадәрле генә кыстаса да, өйгә кермәде. Урамнан үтеп баручылар белән сүз кузгатты, эшнең ничек баруын белеште. Бәрәңгенең көткәнгә караганда азрак чыгуын ишеткәч,

кәефсезләнеп, башын чайкап куйды.

Ул арада, жиңел кабык арба жигеп, Галәви дә килеп житте. Кабык өстенә якасы кыршылган толып жәйделәр, чуар тышлы ястык, Минжамал әбинең та-вык-чебешләргә дигән солысының ярты капчык ча-масын арбага салдылар. Ниһаять, чаптар бия күндәм генә юртып китте. Авыл очындагы кое яныннан үт-кәндә:

— Син, кияү, атыңны эчерергә онытмадыңмы икән? – диде Хөснулла абзый. Онытмавын белгәч, чаптарның камыты олырак түгелме дип борчылды. Тәгәрмәчләр майланмаган икән, күчәрне бетерә инде дип пошынып барды. Галәви «әйе, әһем, шулайрак шул» дип жөпләп кенә килде. Атны сызгырып кына куды, сигездән үргән чуклы камчысын толып асты-на ук тыгып куйды. Басу юлында коелган салам өемнәрен күргәч, Хөснулла абзый саламчы малай-ларны тиргәде, үзе яшәрәк вакытта мондый хәлләрне булдырмавын сөйләп алды:

— Кукуруз күбәйде дигәч тә, саламны бик мыскыл итәргә ярамый, кышның корсагы бик киң аның. Ашатыйм дисәң, булмаган чаклары да күп ие аның.

Бәрәңге жире өстен чуарлаган кешеләр күренә башлагач, Хөснулла абзый арпа башагы төсле кашла-ры өстенә яргаланган юка учын куеп карап бара башлады. Атны акрынайтырга кушты, кешеләр яны-на килеп житкәч, бөтенләй туктатты. Кырын яткан жиреннән торып ук утырып һәм бер — жиргә, бер —

таралып яткан бәрәңге өемнәренә, бер ярим шәһәрчә киенгән кызларга һәм егетләргә карап тора башлады. Ары башта бәрәңге алгыч машина күренә иде. Юлның буеннан-буена бәрәңгене көрәк белән казыйлар. Галәви, юлга караштыра-караштыра:

— Приёмга соңга калырбыз бит, бабай, кузгалабызмы әллә? – диде.

Хөснулла абзый, аңа карамыйча гына:

— Бәрәңге алуның жае бар аның, кияү. Син алай димә. Ботка ашарга да осталык кирәк, – диде.

Галәви, ни әйтергә белмичәрәк:

— Бу кадәр халыкка күп чыдамас, дүрт-биш көндә бетерербез. Кара инде теге ике егетне. Тузан гына тузып кала бит! - дип жаваплады.

Хөснулла абзый аңа кырын караш ташлады

— Тузан гына калса ярый да бит... Йә, кияү, кубияне.

Хөснулла абзыйның үзенә ни өчен ачулануын аңлап бетермәгән Галәви атны куа төште. Жир башында Хөснулла абзый атны тагын бер туктатты. Юлга якын гына яткан бәрәңге сабакларыннан бер-кадәресең Галәвидән күтәреп китертте, капшап каралды һәм:

— Кыш көне борыныңа төреп тыгарлык булыр әле. Онытмыйча председателгә әйтергә кирәк, силослауны соңартмасын, – диде. Кузгалып киткәндә тагын студентларга борылып каралды һәм аннан алдагы юл дәвамында берни дә дөшмәде.

Юл шулай ару гына үтте, һәм больницага килеп

тә життеләр.

Олы кеше дип чиратсыз кертергә теләсәләр дә, Хөснулла абзый риза булмады. Нәүбәте житкәнче почмакта утырып торды. Ат солыны ашыймы икән, дилбегәсе чуалмаганмы дип, берничә мәртәбә Галәвине белешергә жибәрде. Хөснулла абзыйны кабул итү бүлмәсендә баш врач үзе каршылады, бик әйбәтләп каралды, дарулар язып озатып калды. Кайтышлы аптекага кереп, даруларны алып та чыктылар. Хөснулла абзыйның бил сызлавы басылмаса да, банкалар куйгач, хәле жиңеләеп, аруланып китте. Үзе тизрәк кайтып житсәк иде дип ашыкса да, әле райпотребсоюзга да кагылып чыктылар. «Жылы киёмнәригә кайтармыйсыз, бар белгәнегез арагы да консерва», - дип, председателне орышты карт.

Больницадан чыга-чыкканнан бирле карт авызын да йоммады.

Әле яшь чакларын искә төшерде, ак чехлар белән сугышып йөрүен хәтерләде, колхоз төзү елларын сөйләп алды. Таныш бәрәңге басуына житәрәк кенә тынып калды ул. Көн кичегеп килсә дә, басуда эш гөрләп тора, бер-бер артлы тезеләп, олаулар китеп баралар, аргы башта, капчыкларны очырып-очырып, машинага бәрәңге төйиләр. Ләкин өемнәр кимегән кебек күренми. Бәрәңге жиренә килеп керүгә, Хөснулла абзый атны туктатты. Галәви нинди әкәмәт чыгара икән бу карт дип торганда, Хөснулла абзый арбадан төште, катып киткән аякларын язып, кыек-мыек баса-баса:

— Син, кияү, толыпны гына кертөп чык та бәрәңге төяргә мен инде, – диде.

— Ә син? – дип гажәпләнөп сорады Галәви.

— Мин калам әле. Бер әйләнөп төшим дим.

— Билең соң? Әби ачуланыр бит, – дип карулашты Галәви.

Хөснулла абзый кул гына селкеде һәм, вак-вак атлап, кешеләр янына юнәлде. Туктап, аяк очы белән жирне казып карады, иелөп кесәсенә ниләрдер салды. Мыгырдап куйды.

Студентларның колонна башлыгы Игнатъев, жир өсләтөп килүче, бәйрәмчә киенгән, ап-ак сакаллы, берәз бөкрерәк гәүдәле картны күргәч, аңа каршы чыкты. Кесә авызларының туфракка буялганлыгын һәм кесәләренәң сәер генә бүлтәеп торуларын күргәч, елмаеп куйды. Картның житди күзләре белән очрашкәч, елмаюын яшерөп, сәлам бирде. Карт, Игнатъевка карап, аның башлык икәнлеген абайлады.

— Киңәшмә жыөп алырга иде бит, башлык иптәш! – диде Хөснулла абзый. – Ничек әле, производство киңәшмәсе диләрме?

«Правлениедән жибәргәннәр», – дип уйлап алды Игнатъев һәм, нигәдер күңелсөзләнөп:

— Хәзерме? Басудамы? – дип сорады. Картның раславын күргәч, эре-эре атлап, бер кырыйдарак маташкан егетләр янына килде. Бер минутта егетләр басуны чабып әйләнделәр, һәм Хөснулла абзый шау-гөр килөп торган төркем арасында калды. Барысы да жыөлып беткәч, ул берәз тамак кыргалап, йөткер-

гәлөп торды.

Игнатъев:

— Егетләр, – дип кычкырып, шау-шуны туктатты һәм, башлыйбызмы дигән сыман, Хөснулла абзыйга карады.

Карт, үзенә текәлгән карашлардан аз гына да уңайсызланмыйча, рус сүзләрен оста гына тезә-тезә, татар акценты белән сөйлөп китте:

— Сөз безгә булышырга килгәнсөз. Бик әйбәт. Тик булышу булышу булсын инде ул. Кырлар өстеннән йөгөрөп кенә узарлык булсак, без сөзне чакырып та тормас идек. Бәрәңге алуның жәе бар аның. – Хөснулла абзый якынак торган берәүнең көрәген алды һәм, казып күрсәтә-күрсәтә: – Менә болай йөгөрөп узарга да була. Болай иткәндә, аста менә нәрсәләр кала...

Картның кесәсеннән чыккан эре-эре бәрәңгеләрне күргәч, Игнатъев кызарып китте.

— Болай калмасын өчен, менә болай казырга кирәк... – Хөснулла абзый тырышып-тырышып казып башлады. Маңгаена эре тир бөртекләре чыкты, күзләре яшьлөнде, ә ул казыды да казыды.

— План бирелгәндөр сөзгә фәлән кадәр сүтыйны казырга. Әмма сөз казырга гына кызыкмагыз, бәрәңгене жирдә калдырмаска тырышыгыз, вәт шул, – дип, Хөснулла абзый сүзен бетерде.

Картның берәз бөкрерәк аркасы юл борылмасында күмелгәндә дә, әле жир өстендә бәхәс тукталмаган иде. Тузан өөртүче егетләргә дә эләкте, бәрәңге

чүпләүчеләрне дә кыздырдылар.

Кич белән правлениедә Игнатъев председателъне очратты һәм:

— Киңәшмә уздыру каян башыгызга килгән сезнең? Искиткеч файдалы булды ул. Кешесен дә белеп жибәргәнсез, — диде.

— Нинди киңәшмә? Нинди кешене? — дип гажәпләнде председателъ.

— Теге бабайны, дим, кырга килеп киңәшмә уздырды бит.

Игнатъев һаман да аңламаган председателъгә ачыклап маташканда, юкә балы белән кайнар чәй эчеп яткан Хөснулла абзый, тәмле төшләр күрә-күрә, изелеп йоклый иде инде.